

הגאון הרב שאול ישראלי שליט"א

בחיוב תרומות ומעשרות בפירות א"י המיועדים ליצוא לחו"ל*

ראשי פרקים

א. פירות שנכנסו מחו"ל לא"י.

1. שיטת הכסף משנה.

2. שיטת הרדב"ז.

3. ביאור הגר"א.

4. ביאור שיטת הרמב"ם: שני שלבים לחלות חיוב תרו"מ ושלב אחר לחלות חיוב חלה.

5. שיטת האחיעזר: מירוח לאחר כניסה לארץ מחדש חיוב בתרומה.

6. דחיית האחיעזר: הבדל בין חלה לתרו"מ.

7. תירוץ האחיעזר על קושיית הגר"א והמנ"ח.

8. דחיית דבריו.

ב. פירות א"י שיצאו לחו"ל.

1. הרב קוק זצ"ל במשפט כהן.

2. שיטת החזו"א: מירח על מנת להוציא לחו"ל – חייב בתרו"מ.

3. דחיית דבריו.

ג. דין תרו"מ בפירות יצוא – למעשה.

* הכותרות נכתבו ע"י העורך והן על אחריותו בלבד (י.פ.).

א. פירות שנכנסו מחו"ל לא"י

כתב הרמב"ם (פ"א מתרומות הכ"ב):

"פירות א"י שיצאו חוצה לארץ פטורים מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות, שנא': "אשר אני מביא אתכם שמה" – שמה אתם חייבים, בחו"ל פטורים. וכן פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה, שנא' שמה – שמה אתם חייבים בין בפירות הארץ בין בפירות חו"ל. ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבים במעשרות מדבריהם".

1. שיטת הכסף משנה

מלשון הר"מ בסיפא לענין אם נכנסו לארץ משמע, שמבחינן בין חיוב חלה לחיוב מעשרות, דלענין חלה נראה שהוא חיוב מהתורה, שהביא על זה לשון הכתוב "שמה" – שבחיוב זה אין הבחנה אם הם פירות א"י או חו"ל. ואילו בענין מעשרות מסיים שקביעות המעשר (היינו גמר מלאכה) בארץ אינו מחייב כי אם מדבריהם. בכסף משנה עמד בזה והתקשה, מה הבדל בין חלה למעשרות, כיון שגם חיוב ופטור בתרומה נלמד ממה שכתוב "שמה" לגבי שיצאו מא"י לחו"ל. אם כן למה לענין כניסה יהיה הבדל? וכתב בזה שני פירושים: האחד, שמה שמוסיים "מדבריהם" קאי גם לענין חלה. והשני, שהלשון בסוף דבריו אינו מדויק, דמה שכתב "חייב מדבריהם" קאי בנקבעו למעשרות על ידי ישראל בחו"ל, דיש בהם חיוב מיהו מדבריהם, ואילו בנקבע למעשרות בארץ חייבים במעשרות מן התורה כמו בחלה. ושני הפירושים דחוקים.

2. שיטת הרדב"ז

אכן הרדב"ז כתב וזה לשונו:

"והאי חייבות (דסיפא, לענין מחו"ל שנכנסו לארץ) מן התורה הוא, כדמשמע קרא "שמה" – אתם חייבים, בין בפירות הארץ בין בפירות חו"ל, ואע"ג שהוקבעו למעשרות בחו"ל, חייבות בחלה, שחיוב החלה בשעת גלגול העיסה הוא. אבל פטורה מתרומה ומעשר. ואם הוקבעו למעשר אחר שנכנסו לארץ חייבות במעשרות מדבריהם, והוא הדין לתרומות דחדא מינייהו נקט. ומה שכתב רבינו "וכן פירות חו"ל וכו'", לא להשוות הדין כתב כן אלא משום דילפינן תרומתו מחד קרא".

הנה הדגיש, שלענין נכנסו לארץ, יש אכן חילוק בין חלה למעשרות, ולא כמו ברישא דיצאו מהארץ לחו"ל שמשותפים שם חיובי חלה ומעשרות להדדי. והיינו כפשיטות לשון הרמב"ם בסיפא, שחלה, כל שהיה גלגולה בארץ, יש בה חיוב תורה, גם בזו שבאה מחו"ל, ואילו במעשר גם שנגמרה מלאכתו בארץ אין חיובו אלא מדבריהם. ושלא כהכ"מ שהוקשה לו, ולמסקנא ס"ל שחיובם לחלה ולתרומה דומה, או ששניהם מהתורה או ששניהם מדברבן.

3. ביאור הגר"א

בשו"ע (סי' של"א סעי' י"ב) העתיק לשון הרמב"ם:
 "...ופירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים, אם נקבעו למעשר (ביר ישראל)
 אחר שנכנסו לארץ".

וכתב הגר"א בביאורו:

"ושולחן ערוך השמיטו חייבת מדבריהם, דאין נפק"מ בזה"ז, כנ"ל".

והיינו דכנ"ל בסעיף ב', דכתב דתרומות גם בזמן עזרא מדבריהם.

וכתב עוד בזה הגר"א שם:

"ונראה, שהרמב"ם למד דאינו אלא מדבריהם", היינו, דמהרמב"ם מוכח, דלא מצד
 שבזמן הזה כל תרומות ומעשרות מדבריהם, דבזה לא היה צריך להדגיש זאת
 בפירות אלו, אלא שגם בזמן שתרו"מ מדאורייתא, בכה"ג אינו אלא מדבריהם.
 "ממה שכתב בגיטין, כ"ב ע"א: "אילן שמקצתו בארץ וכו'... לא. מקצת שורשים
 וכו'". ואי מדאורייתא חייב לר"ע, אין נפק"מ בזה, דהא הכל תליא היכן הפירות
 בשעת קביעתן". היינו, שעל סמך ברייתא זו הוכיח הרמב"ם, שבפירות שנכנסו
 לארץ, יש הבדל בין חיובם בחלה לבין חיובם למעשרות, שבחלה אמנם חייבים
 מהתורה מדכתיב "שמה", ואילו לענין מעשרות אין חיובם אלא מדרבנן. וזה
 בפשטות לשון הרמב"ם וכהבנת הרדב"ז בדבריו, וכנ"ל.

אלא שהגר"א מסיים בתמיה: "אבל דבריו צ"ע, מאי שנא בחלה דחייב
 מדאורייתא ובמעשרות מדרבנן, דהא מחד קרא נפקא? וכן תמה בכס"מ. ובריתא
 הנ"ל, י"ל בפירות שאינן צריכים גורן למעשרות", כלומר, שבזה מקום גידולם הוי
 מקום קביעתן למעשרות, דאשר על זה חשיב לקבוע, היכן נקבע מקום גידולם.

(ועפ"י דברי הכס"מ בפירוש הרמב"ם בשני אופנים, י"ל דמה שמשום זה השמיט הסיוס "מדבריהם",
 שהרי לפי פירוש הראשון, בכה"ג שמדובר שנקבע למעשר בארץ חיובם הוא מן התורה, והאי
 "מדבריהם" קאי על אופן אחר – כשנקבעו למעשר בעודם בחו"ל. ולא רצה להכריע בזה גם בשולחן
 ערוך, בפרט שלמעשה אין נפק"מ כמו שכתב הגר"א).

4. ביאור שיטת הרמב"ם:

שני שלבים לחלות חיוב תרו"מ ושלב אחד לחלות חיוב חלה

ולענ"ד נראה לבאר שיטת הרמב"ם, דאע"פ דמקרא ד"שמה" שנאמר בחלה
 לפינן נמי לחיוב מעשרות, מ"מ לענין פירות חו"ל שנכנסו לארץ יש ע"כ הבדל.
 וזה, דבעוד שחיוב חלה אינו אלא בהיותו לעיסה, או בהתחלתה, דהיינו משעת
 שימת מים קמח ויערב, ואילו המפריש קמח, אין ע"ז חלות חלה כלל². על כן, כל

1. סי' של"א ס"ק כ"ט.

2. יו"ד סי' שכ"ז.

החיוב והפטור הוא על אותו זמן שבו ישנה זיקת חלה. ועל כן, אם בשעה זו היו בארץ, חיובם מן התורה, מאחר שהתורה קובעת החיוב "שמה" היינו בארץ ישראל. משא"כ מעשרות, שחלות מעשר הוא משעת תלישה, שאע"פ שאינו עור באיסור אכילה טרם שנגמרה מלאכתו, מ"מ ההפרשה כל שאינו במחובר, חלה ההפרשה, גם כשזה בשיבולים.

יוצא, שיש שני שלבים לחלות מעשר: הראשון מזמן שנתלש, אע"פ שלא נגמרה מלאכתו יש בו זיקה למעשר, דע"כ חלה ההפרשה מאותו זמן. וגמר מלאכה אינו אלא שלב שני, שחל על התבואה שם טבל להאסר באכילה. וע"כ, א"א לומר שתבואה שגדלה ונתלשה בחו"ל תחול בה זיקת הפרשת תרומה, שהרי באותה שעה שנתלשה בחו"ל, לא שייך שיחול עליה זיקת תרו"מ. ולא מצוינו שיחול השלב השני, דהיינו – חלות שם טבל, אלא כשהיה בו קדושת זיקת תרומה לפני כן. היינו, שקדושת הגידול בארץ, שחל עליה קדושה לזיקת תרומה, היא הנגמרת על ידי גמר מלאכה. אבל זו, שמעיקרא לא חל עליה שום זיקת תרומה, לא שייך שיהיה בה השלב השני, שהוא אינו אלא המשך וגמר השלב הראשון. על כן, אין שייך ללמוד לענין זה תרומות ומעשרות מחלה, שכן בחלה יש רק שלב אחד, והוא: הפיכת הקמח לעיסה (כי נראה, ששימת המים וערבוב הקמח הוא בעצם התחלת העיסה, ודלא כתר"מ). ועל כן, בחלה שפיר אמרינן מקרא ד"שמה", שאם הכניס הקמח לארץ, ושם עשאה לעיסה – חל חיוב תורה, דעיקר זמן חיובו היה בארץ. משא"כ מעשר, גם אם נגמר מלאכתו בארץ, חסר השלב הראשון העיקרי, ואין לחייב. ומובן לפי זה ההבדל בין שיצאו לחו"ל לנכנסו לארץ. דביצאו לחו"ל שפיר ילפינן תרו"מ מחלה, כיון שהשלב האחרון חסר, אינו חייב בתרו"מ כמו בחלה. אלא שיש לשאול לפי זה, דמ"מ ישאר על התבואה שיצאה לחו"ל עכ"פ זיקת תרומות ומעשרות, כמו שהיתה לפני כן. ונראה דיש לחלק, דרק זו היא התבואה, שיתכן בה גם הגמר לחלות טבל, הוא דשייך חלות תרומה גם לפני כן, משא"כ זו שלא יוכל לחול בה שם טבל, ופקע ממנה עיקר הזיקה ודו"ק.

שו"ר בספר אחיעזר³ שמביא חילוק מעין זה שהעליתי בשם הגר"ח זצ"ל⁴, שלא תלה זאת בזמן תלישת התבואה כמש"כ, ומשום שאז חלה הפרשת תרו"מ בפועל, אלא תלה זאת בעונת המעשרות, שזה בעוד התבואה מחוברת, אלא שהגיעה לשליש בישולה (שזרעה ומצמחת). ודבריו נכונים יותר, דהרי חזינן בכל אותם הדברים שמפקיעים מדי מעשר, כגון נכרי, הקדש וכיו"ב שהכל תלה בעונת המעשרות. ואע"פ שאין חלה הפרשה בעודו במחובר, אין זה אלא תנאי במעשה ההפרשה, אבל זיקת מעשר חלה באותה שעה דווקא.

עכ"פ, ישנה הבחנה ברורה בין תרו"מ לחלה, כיון דזיקת מעשרות חלה בהיות התבואה בחו"ל, אין ההכנסה לארץ יכולה לחדש חיוב מעשרות. ולא כן בחלה, שזיקת חיובה לא חל בהיותו קמח, שפיר יכול לחול חיוב חלה בגלגולה בארץ ממש"נ "שמה", שהכל תלוי במעשה גלגולה בארץ.

3. אחיעזר ח"ב סי' ל"ט ט' ד"ה אולם, ועי' ח"ד סי' מ"ג.

4. ר"ח מברסק ביכורים פ"ב ה"ו.

5. שיטת האחיעזר: מירוח לאחר כניסה לארץ מחדש חיוב בתרו"מ

והנה ראיתי שם באחיעזר, שאמר לדחות זאת (ומבאר שיטת הכ"מ שמשווה תרו"מ לחלה) מהא דחזינן אליבא דר"ע, דס"ל בעיסה שנתגלגלה בחור"ל ונכנסה בספינה לארץ, שאם היתה קרימת פניה מבפנים מן החוט (כלומר, בארץ ישראל) – חייבת, אע"פ שגלגולה היה עדיין מחוץ לחוט. דחזינן מזה, שאע"פ שגם לר"ע זמן הגלגול מחייב בחלה, יכול להתחדש בה חיוב עם קרימת הפנים, למרות שקודם לכן נפטרה. מזה יש ללמוד גם לדידן, דלא נקטינן בהא כר"ע, ואין זמן קרימת פנים מחייב לאחר שבזמן הגלגול היתה בפטור, דנתינת מים בקמח מקביל לעונת מעשרות בתבואה (כמו שהביא שם מכמה ראשונים) שמאותה השעה חלה הפרשת חלה, ומ"מ דין טבל אין בה עדיין, ממש כמו בתבואה לפני מירוח. וע"כ כשם שהגלגול מחייב מן התורה בכניסה לארץ, כן יש להשוות לזה המירוח לענין תרו"מ. כי בשניהם יש שני שלבים, וכנ"ל.

6. דחיית האחיעזר: הבדל בין חלה לתרו"מ

אך לענ"ד אינו מהדומה. דהרי כנ"ל, גם ר"ע מודה, דלכל דבר הגלגול של העיסה קובע חיוב החלה, שחיובה בהעשותה לעיסה. אלא שלדעתו, ילפינן ממש"נ "מלחם הארץ", דגם החלות שם "לחם" על העיסה בכוחו לחייב, כמו הגלגול. נמצא, שלענין חיוב חלה בכניסה לארץ ישנם שני זמנים, גם הגלגול שהוא גמר עשיית העיסה, וגם הקרימה בתנור שזהו זמן העשותה ללחם. ודבר כעין זה לא מצינו בתרו"מ, שהקובע אינו אלא המירוח, ותו לו. והרי עיקר הכתוב "מלחם הארץ" לא בא אלא להשמיענו חידוש זה, שיכול להתחדש חיוב חלה עם הקרימה למרות שהיתה קודם בפטור, אלא שגזה"כ היא בחלה, שיכול להתחדש חיוב חלה, למרות שלא היתה בו זיקת חלה לפני כן. אבל זהו רק אליבא דר"ע לפ"מ, שדורש הכתוב לענין זה. ואין לנו חידוש זה אליבא דרבנן שלא דרשו כן.

וממה שמצינו, דהפרשת חלה חלה מזמן שימת המים בקמח למרות שאין עליה עדיין תורת טבל, בדומה למה שחלה הפרשת תרו"מ בעודה בשיבוליה טרם המירוח, שמתעם זה מצינו בראשונים שמשווים בנידון זה תרומה וחלה להדדי. נראה דמ"מ שני עניינים הם ושונים מהדדי. דזה נלמד⁵ ממש"כ "ראשית עריסותיכם". ולענין זה דווקא הוא שנתרבה, דהרי, לענין פטור מחלה, לא נפטר אלא כשהיה במצב של פטור רק בזמן הגלגול, ושימת המים בקמח אינה פוטרת, כמבואר במשנה במעשרות⁶. ועי' גם פי' הרא"ש⁷ שהבחין בין שימת מים לעיסה לתבואה קודם המירוח "שאין שם עיסה עליה... ולא דמי לתבואה קודם מירוח". נמצא, שטרם הגלגול, לא חלה עדיין זיקת חלה עליה. ואין זה, אלא גזה"כ, שמ"מ

5. רמב"ם הל' ביכורים פ"ח ה"ב.

6. מעשרות פ"ג מ"ג.

7. רא"ש רפ"ג דחלה.

ניתן להפריש ממנה חלה, אבל לשום דבר אחר אין ע"ז תורת זיקה, ואין זה אלא בגדר "ראשית עריסותיכם" – כלומר, תחילת עשיית העיסה. ודו"ק בכל הנ"ל.

ולכאורה, נראה ברור, דלא יתכן כלל לומר לענין תרו"מ, דפירות חו"ל שנכנסו לארץ, גם קודם מירוח, ונתמרחו בארץ – יהא עליהם חיוב דאורייתא. ואע"פ שבחלה, כשנתגלגלה בארץ, חייבת מן התורה. דהרי נחלקו אמוראי⁸ אי יש או אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מן המעשרות. וכל עיקר לא נחלקו, אלא אם בכח קנין העכו"ם להפקיע הקדושה, אבל חו"ל ממש, הרי פשוט שאין עליה זיקת מעשרות, ואפילו בקרקע השייכת לישראל. והיינו, אפילו כשהיה המירוח, דהיינו הדיגון, בא"י, שהרי זו שאלה נפרדת היא שם, אם דיגון עכו"ם פוטר או מחייב (ע"ש רש"י ותוס'). ואם נאמר, שמירוח ישראל מחייב גם בפירות חו"ל שנגמרה מלאכתם על ידי ישראל בארץ, א"כ מאי נפק"מ לן מקנין העכו"ם לענין החיוב במעשרות? הרי נמצא, דהכל תלוי הוא במירוח, שאם מירוח ישראל לא גרעי מפירות שגדלו ממש בחו"ל, שמתחייבים ע"י המירוח שבארץ! אלא ע"כ, למ"ד יש קנין, כי אז גם מירוח ישראל אינו יכול לחייב, וא"כ מה דילפינן מ"שמה" שנאמר בחלה, בתרו"מ לא יתכן ללמוד, אלא לענין לחייב מדרבנן, והדבר צע"ג.

7. תירוץ האחיעזר על קושיית הגר"א והמנ"ח

וראיתי עוד באחיעזר⁹ העלה לתרץ קושיית הגר"א והמנ"ח בשיטת הרמב"ם (לפי הכ"מ), דכניסת תבואה לארץ ומירוחה שם מחייב מן התורה, מהא דדנים בעציץ נקוב שעיקרו בארץ ונופו בחו"ל וכיו"ב, וכן בספינה שבאה לארץ ממימות חו"ל, לענין תרו"מ. ומאי נפק"מ מזה? הרי עיקר הוא היכן היה המירוח! ותירץ בזה, לפ"מ שהעלה, למ"ד אין קנין לעכו"ם, ואף מירוח עכו"ם אינו פוטר, דהתוס'¹⁰ התקשו: האי "דגנך", מאי דרשינן ביה? וכתבו התוס' די"ל, דנפק"מ מזה תבואת עכו"ם שגדלה בחו"ל ונכנסה לארץ, דזה נתמעט דאינו מתחייב, דבחו"ל וראי יש לו קנין לעכו"ם, וזה נתמעט מ"דגנך", ולא מתחייב ממש"נ "שמה", אלא בתבואת ישראל שנכנסה לארץ. עכ"ל.

8. דחיית דבריו

אך לעניינינו אינו שייך. דהרי בסוגייתנו, אחד מ"ד דרשינן מ"דגנך", דיש קנין לעכו"ם. ולאידך, דרשינן מ"דגנך" – דיגון, לפטור מירוח עכו"ם. א"כ, למאן דדריש "דגנך" לענין "יש קנין", מירוח עכו"ם לדידיה – אינו פוטר, ממילא תבואה שלו שנתמרחה בארץ, תתחייב מדין "שמה", שגם תבואת חו"ל שנכנסה ונתמרחה בארץ – מתחייבת. ולמ"ד אין קנין, תבואת עכו"ם שיצאה לחו"ל נפטרת מדין תורה, דלא שניא מתבואת ישראל. ובזה א"ש, שהרמב"ן בהלכות אלה – של

8. גיטין מ"ז ע"א.

9. אחיעזר סי' ל"ט אותיות ד'-ח'.

10. תוס' גיטין מ"ז ע"א ד"ה מר.

תבואה שנכנסה לארץ או יצאה ממנה, לא הביא שום הבחנה בין פרי ישראל לפרי עכו"ם, כי אליבא דהלכתא ודאי אין הבחנה כזו.

אך בר מן דין, עצם הסברא והחידוש של האחיעזר נראה מופלא ביותר. שכן, מה מקום להבחין בפרי שגדל בחו"ל בין שגדל בשדה עכו"ם לשדה של ישראל, דמה שייך שם עונת מעשרות גם בשל ישראל, וכי יש שם איזו שהיא זיקה למעשרות, שיהא ניתן להבדיל בין אם זה שייך לישראל או לעכו"ם? הרי אין שם שום שייכות לתרו"מ, שהיא מצווה התלויה בארץ (והם גם חלף הנחלה אשר לא ניתנה ללויים, ולא שייך בחו"ל)! וצ"ע רב, דהתוס' שפיר נתקשו בזה.

ב. פירות א"י שיצאו לחו"ל

כתב המשל"מ¹¹ בדברי הרמב"ם, שפירות שיצאו לחו"ל נפטרו מן המעשרות, ה"מ, אם יצאו טרם שנגמרה מלאכתן, דאם לאחר מירוח – "פשיטא, דאליבא דר"ע, אף שיצאו לחו"ל חייבים מן התורה". וכן נוקט בפשיטות הרדב"ז שם. לעומת זאת כתב הב"ח¹², דגם אם נתמרחו בארץ, כשהוציאו לחו"ל פקע חיובם, וכן סתם הח"א.

וכתב בספר עשר תעשר¹³, דכן נראה מהרמב"ם, שלא כתב שם חילוק, כשם שהזכיר בסוף ההלכה לענין פירות חו"ל שנכנסו לארץ. ונראה, דהרדב"ז והמשל"מ סברי שאין זה דיוק, דהוא מילתא דסברא פשוטה, שלאחר שנתחייבו, לא יתכן שיפקע מהם שם טבל דחייבו מן התורה, ולא הוצרך לפרשו.

גם המבי"ט¹⁴ ס"ל כהמשל"מ. וז"ל המבי"ט:

"נראה, דהיינו כשיצאו קודם מירוח, דאם נתמרחו ע"י ישראל בא"י, הא הוי טבל, ולא פקע טבל, דאיסוריה וחייביה במיתה, בהוצאתו לחו"ל. ואפילו קודם מירוח חייבים בחו"ל מדרבנן מיתה, כפירות חו"ל, וכן נראה ממש"כ בפרק י"ג. ונראה, דאפילו בזה"ז, דלא הוי אלא מדרבנן, רביע עליהו איסור טבל מדרבנן, ולא פקע איסורא אלא כשהוציאו קודם מירוח".

וראיתי בספר הנ"ל (עשר תעשר) שמפרש דבריו, דס"ל כראב"ד דהשיג על הרמב"ם, וס"ל שאפילו ביצאו לפני מירוח חייב מדרבנן, וכדכתב בטעמא דמילתא "משום דלא גריעי מן פירות שנער וכו'". וכלשון המבי"ט בזה. אך אין זה נראה, דהרי כתב: "וכן נראה ממה שכתב בפרק י"ג". וכוונת הדברים ודאי למה שכתב בפרק י"ג מהלכות מעשר הלכה ד', שציינם גם המשל"מ:

11. על הרמב"ם הל' תרומות פ"א הכ"ב.

12. ב"ח יו"ד סי' של"א.

13. עשר תעשר סי' כ"א.

14. מבי"ט ח"ב סי' קצ"ו הו"ד בספר עשר תעשר הנ"ל.

"פירות שידוע שהם מפירות הארץ שהחזיקו בה עולי בבל, אע"פ שהם נמצאות בסוריא... – הרי אלו חייבים בדמאי וכו'".

א"כ האסמכתא שלו היא על הרמב"ם עצמו. ושם בכס"מ מבואר, שהרמב"ם מפרש כך המשנה ברפ"ב דדמאי, דמה שכתב שמתעשרים דמאי בכל מקום, הכוונה לסוריא, דהיינו, שהם לא גריעי מפירות שגדלו שם, שחייבים עכ"פ במעשרות. וכזו היא כוונת המבי"ט, שחייבים מיהת כפירות חו"ל, היינו כפירות שגדלו שם, ובמה שגדלו בא"י ויצאו לשם, לא גריעי. דוודאי אין כוונתו לומר כשיצאו למקומות אחרים, דהרי פירות חו"ל אין באמת עליהם חיוב תרו"מ.

וסיום דברי המבי"ט, "דאפי' בזה"ז שאינו אלא דרבנן", לא פקע איסורם כשהוציאם אחר המירוה, היינו, שלא תאמר, שדבריו, שביצאו לאחר מירוה לא נפקע איסור טבל מיניהו, הוא רק בעיקר הדין, בטבל דאורייתא. ואילו בזה"ז שכ' הרמב"ם להלן שכל חיובם בתרו"מ אינו אלא מדרבנן, כל כה"ג, גם ביצאו אחר מירוה נמי פקע איסורם, שאין הדין כן. שדברי הרמב"ם מתייחסים גם לזה"ז, וכשם שאיסור הטבל דאורייתא לא פקע, כן בזה"ז, למרות שתרומה דרבנן, הלכה לא וזה ממקומה. שע"כ סתם הרמב"ם ולא חילק.

1. הרב קוק זצ"ל במשפט כהן

בס' "משפט כהן"¹⁵ כתב ח"ל:

"...כידוע, מה שיוצא לחו"ל יש בו מקום להקל בעיקרי חיוב תרו"מ שלו, כי י"ל בדהוי גמר מלאכתו על דעת חו"ל, גם כנגמ"ל בארץ ג"כ פטור".

מש"כ "יש בו מקום להקל" ולא כ' שיש להקל, הכוונה ברורה, שהרי הראב"ד חולק על הרמב"ם, ולדעתו, אפילו בנתמרח בחו"ל חייב מיהת מדרבנן, וחיישין לדעתו. אלא שמ"מ יש בו צד להקל (כסניף המצטרף) עפ"י דעת הרמב"ם. והיינו לשיטת המל"מ ואידך שהו"ל, דנוקטים בפשיטות, דגם לפי הרמב"ם אין להקל במירוה שנעשה בארץ, דמ"מ אין זה אלא בשנתמרחו ע"מ לאוכלן בארץ או בסתמא, ואילו בנתמרחו בכוונה מפורשת להוציאם לחו"ל, בזה דיינינן להו כנגמ"ל בחו"ל¹⁶.

יסוד זה, דאזלינן בתר דעתו, לא מצאנו מפורש במקום אחר, ולכאורה צ"ע מקורו.

¹⁵ משפט כהן סוף סי' מ"ו. ועי' אגרות הראי"ה ח"א סי' קמ"ג.

¹⁶ בס' עשר תעשר הנ"ל מיקל יותר, לסמוך על דעת הבי"ח הנ"ל גם ביינות וכיו"ב, דס"ל שגם בנתמרח בסתם, היציאה לחו"ל מפקיעה מחיוב תרו"מ. אולם דעת מרן הרב זצ"ל נראה אינו נוטה לזה, דכפי שראינו לעיל, רוב אחרונים לא ס"ל הכי.

2. שיטת החזו"א: מירח על מנת להוציא לחו"ל חייב בתרו"מ

וראיתי בס' חזו"א¹⁷, דנוקט בפשיטות לחיוב בנתמרחו בארץ, וז"ל שם: "ופירות המובאים בחו"ל, מ"מ לית דינא ודיינא שהם חייבים וכו'. ושמעתי מצדדים למפטר משום פירות שיצאו לחו"ל פטורים, וזה אינו כלום, שהרי אנו נוהגים היתר בפירות חו"ל שנכנסו לארץ אחר גמ"מ, והרי אנו מכריעים בזה שלא נאמר דין פירות חו"ל שנכנסו לארץ אלא בנתמרח בארץ וה"ה איפכא..."

ויש שבודים, שהממרח ע"מ להוציא לחו"ל פטור. ויתחייב לפ"ז, שהמגלגל להוציא לחו"ל פטור, והגלגול בחו"ל ע"מ להכניס לארץ חייב, וכ"ז תורה חדשה. ופטור חו"ל שאמרו חכמים, היינו משום דמעשה החיוב הנעשה בחו"ל אינה מחייבת, לא מירוח ולא גלגול, ולא משום דאוכלין בחו"ל. אבל לקוח, הפטור משום דבעינן "ואכלת", ואין לנו אלא מה שנאמר בגמרא ופוסקים.

אח"כ ראיתי, שהדבר מפורש בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"א), דהעוקר לפת וצנון לנטעו בחו"ל חייב לעשר. והלא טעם האיסור תנן במתני' (פ"ה מ"ב), שזהו גרנן, והו"ל כזורע אחר מירוח. ואם איתא דהממרח להוציא לחו"ל פטור, למה חייב לעשר?"

3. דחיית דברי החזו"א

והנה, מה שטען בראש דבריו: "וראיתי מצדדים" וכו', שפוטרים ביצא לחו"ל גם לאחר שנגמרה מלאכתם בארץ. ראשית לציין, שמצדדים אלה, בראשם הב"ח¹⁸ והשע"צ¹⁹ לבעל הח"א, וכן המנ"ח²⁰ נוטה לזה. וודאי שלא טעו חס וחלילה בדבר פשוט.

הבחנה בין פירות שנכנסו לארץ לפירות שיצאו לחו"ל

והנה עיקר הטענה נגד דעה זו היא: "שהרי אנו נוהגים היתר בפירות חו"ל שנכנסו לארץ אחר גמ"מ, והרי אנו מכריעים בזה שלא נאמר דין פירות חו"ל שנכנסו לארץ, אלא בנתמרח בארץ, וה"ה איפכא". אך אינו מהדומה, דבהללו שנכנסו לארץ לאחר מירוח, דבזה שני לשונות בכ"מ, לחדא לישנא הוא איסור מדבריהם, ולאידך אין גם איסור דרבנן, ולשון הרמב"ם כפשטותו שאין כאן שום איסור, וכבר ראינו שהרדב"ז אכן מפרש כן. ולעיל כבר הוסבר, דשפיר ניתן לחלק בין חיוב חלה שהוא דאורייתא בנתגלגל בארץ ובין תרו"מ בתבואה שגדלה בחו"ל, שאין גמ"מ יכול להוליד בה חיוב, שלא היתה לו

17. חזו"א דמאי ט"ו ד' ד"ה ופירות, הוב"ד בס' המעשר והתרומה פ"ג.

18. ב"ח שם.

19. שע"צ פ"א הט"ז.

20. מנ"ח רפ"ד אות ה'.

זיקה אלא מעיקר גידולו, משא"כ בפירות הארץ שיצאו לחו"ל לדעת הב"ח, אין פירוש, שעל ידי היציאה נפקע ממנו שם איסור טבל, דפשוט הדבר גם לדעתו, שתבואה זו, אם תחזור ותכנס לארץ, יהיה עליה איסור טבל כמו שהיתה מעיקרא. אלא יתכן הדבר לדעה זו, שמעיקרא, אין חלות טבל, אלא לגבי הנאכל בארץ, דכלפי חו"ל מעיקרא לא חל חיוב.

קביעת המחשבה בשעת גמר מלאכה

בהמשך דבריו, טוען החזו"א על מש"כ מרן הרב זצ"ל לצדד שהממרח על מנת להוציא לחו"ל פטור, וכתב על זה שזו תורה חדשה. נראה שמקור הדעה הוא, שמצינו כהאי גוונא שיטת הרמב"ם, וכמסתבר – גם שיטת ר"ת, לענין פטור תורה במוכר ולוקח, כמבואר בדברי הרמב"ן²¹, שהביא מה שכתב ר"ת, שהלוקח פירות ממורחים – פטור, וכן כתב הרמב"ם²². ותמה ע"ז הרמב"ן, שאם כן, משום מה גזרו דמאי על פירות ע"ה? הא כל לוקח אינו חייב מן התורה, ורוב ע"ה מעשרין! א"כ, אמאי גזרו בספק זה? וכתב ע"ז: "ואפשר, שלא פטרו מוכר, אלא בשגמר מלאכתו על דעת למכור, ומכר. אבל דעתו לאכול – נתחייבו במעשרות בגמ"מ, ואחד מוכר ואחד לוקח חייבים לעשר, וכן כתב הרב רבי משה הספרדי..." וכוונתו במה שכתב בדעת הרמב"ם הר"ז, כי בפ"ב דמעשרות כתב בהלכה א', בפטור המוכר מהפרשה: "הגומר למכר – פטור מן התורה... אינו חייב, אלא הגומר לאכלן". ובזה ממשיך הרמב"ם בהלכה ב': "וכן הלוקח פטור".

ומפרש הרמב"ן, שגם כאשר לפטור הלוקח הוא בגוונא שאמר לגבי המוכר – שהפטור בלוקח הוא נמי אהאי גוונא, שגמרם המוכר על מנת למכר, דהיינו: שגמר מלאכה, כמחייב ועושה לטבל, תלי במחשבת הגמ"מ. וחזינן מזה, שהמחשבה בשעת גמר המלאכה קובעת, אם כוונתו היתה על מנת שישתמש בו עצמו, לבין כוונתו על מנת למכור. דהיינו, שגמר המלאכה, כל עוד שאינה בכוונה לאכילת עצמו, אינו מחל על זה שם טבל. ומינה יש ללמוד גם לגבי חו"ל, דמאחר שגמר מלאכה כשלעצמו אינו מחייב, רק בצרוף מחשבתו לצורך אכילתו הוא, כמו"כ אין גמר מלאכה בארץ מחל שם טבל, כיוון שמחשבתו היא לאכילה במקום שאין שם חיוב מעשרות.

פטור חו"ל כפטור לקוח

ומה שכתב החזו"א לחלק בין פטור לקוח לפטור חו"ל, דפטור חו"ל הוא "לא

21. חרושי הרמב"ן ב"מ פ"ח ע"א.

22. הל' מעשר פ"ב ה"א.

משום שאוכלים בחו"ל, בעוד שפטור לקוח הוא "משום דבעינן ואכלת", וכנראה כיוון בזה **לפרוך את הדמיון של חו"ל לפטור דלקוח**. זה אינו חילוק, אלא אם היינו אומרים, שפטור לקוח הוא גם כשנתמרח וחל עליו בזה איסור טבל, שמ"מ פטור הוא כשאין בעל התבואה האוכל. אבל כפי שראינו, הרי הפטור הוא מצד **המחשבה, שאין חל בזה שם טבל כלל, אף על פי שעדיין לא נמכר, כל שנמכר לבסוף**, כמו שכתב הרמב"ן, כמו כן לא יחול שם טבל כשנעשה המירוח **ע"מ להוציא, ויצא לבסוף**. (שכן, כמובן, אין הפטור חל במחשבה גרידא טרם שיצא, וכשלא יצא אחר כך לחו"ל. אלא ר"ל, שמירוח במחשבה להוציא לחו"ל, אינו מחל על הפירות תורת טבל, כשאכן יצא לבסוף לחו"ל).

שיטת הירושלמי: פירוש הפני משה

והנה כנ"ל בא"ד כתב עוד: "שהדבר מפורש בירושלמי מעשרות וכו' וכו'". ושוב נעיר, שלפי זה, התימא הוא ביותר, על שיטת הב"ח, שפוטר אף בנתמרח בסתם, באופן שחל עליו שם טבל לאיסור ולחיוב מיתה, שהירושלמי מכחישו. נעין, איפוא, בירושלמי עצמו, לפי פירושי הפנ"מ, הגר"א ומהר"א פולדא.

וכן הוא לשון הירושלמי:

"ולאו שנייא בין לזרע בין להבקר בין לחוצה לארץ? תמן תנינן – לעולם הוא נותן משום פאה, ופטור מן המעשרות עד שימרח וכא את אמר הכין? תמן הוא מבקיר על הכל, ברם הכא הוא מבקיר על הגידולין. והא תנינן חו"ל? שנייא היא חו"ל בין לעיקר בין לגידולין, כא לא שנייא בין לעיקר בין לגידולין.

והפנ"מ מפרש את הירושלמי:

"ולאו שנייא בין לזרע, בין להבקר בין לחו"ל".

"בתוספתא פרק ג' תני הכי: העוקר שתלים מתוך שלו ליטען בחו"ל ולזרע ולהפקיר ולמכרך לגוי – הרי זה חייב, מפני שמוציאן מידי מעשרות: והיינו דקאמר הכא, דאין חילוק בין כל אלו, ובכולן חייב במעשרות. ומייתי לה כדי למירמי עלה ממתניתין דפאה".

"תמן תנינן: לעולם הוא נותן משום פאה, ופטור מן המעשרות, עד שימרח, וכא

את אמר הכין?!"

"...בתמיה, דאם עקרן ליטען על מנת להפקיר – חייב".

"תמן הוא מבקיר על הכל, ברם הכא, הוא מבקיר על הגידולין".

"ומשני, תמן הוא מפקיר על הכל, כלומר, את הכל הוא מפקיר, ואין בו מהחייב למעשרות. אבל הכא, שנוטען להפקיר את הגידולין שלאחר מכאן, ולא הפקיר השתלים עצמם, ואם כן יש בהם חיוב מעשרות. ולפיכך חייב הוא, מפני שמוציא אותם אח"כ מידי חיוב, דלא ידוע כמה הוא מהחייב וכמה הוא מהגידולין הפטורים".

"והתנינן חו"ל?! – שנייא היא חו"ל בין לעיקר בין לגידולין".

"והתנינן בהאי ברייתא חו"ל? וכי שנייא היא חו"ל בין לעיקר בין לגידולין? הרי אם נוטען בחו"ל – הכל פטור הוא, דאף הפירות שגדלו בחיוב בא"י פטורים הם כשיצאו לחו"ל, כדתנן לקמן רפ"ב דחלה לר"ע, ואפילו הכי קתני הכא בברייתא דחייב!"

"בה לא שנייא בין לעיקר בין לגידולין".

"כלומר, אה"נ, דבחו"ל לא שייך האי טעמא דאמרן, דהרי אין חילוק בה בין העיקר ובין הגידולין שלאחר מכאן, דאת הכל הוא מוציא מיד חיוב המעשרות. וטעמא אחריני איכא בחו"ל, דמשום קנסא הוא, וכן בנוטען למכרן לגוי. וכי אמרינן לחלק בין היכא דאיכא צד חיובא משום העיקר או לא, בהפקר הוא דאמרינן, דלא שייך ביה טעמא דקנסא, כי היכי דלא תקשי על הא ברייתא ממתני' דפאה".

הנה מתבאר מפירוש הפנ"מ, דפירות היוצאים לחו"ל נפטרים מן המעשרות, כקושיית הירושלמי, שבוזא אין הבדל בין העיקר לבין הגידולים, שהכל פטור. וזה תואם את שיטת הרמב"ם, שהיוצא לחו"ל פטור מן המעשרות אפילו מדרבנן. התירוץ, שלפי הפנ"מ הוא מטעם קנס ובדומה למוכר לעכו"ם, לכאורה אינו מובן, שאם כן, בפירות גמורים שיוצאים לחו"ל אמאי לא קנסינן? (והרי גם לראב"ד, החיוב הוא מדרבנן כמו כל חיובי דרבנן, ולא מטעם קנס!) ויש לומר בשני אופנים: האחד, דלדעת ברייתא זו, אמנם כן, גם פירות היוצאים לחו"ל קנסינן, או דמאחר דחכמים גזרו שלא להוציא פירות שיש בהם חיי נפש לחו"ל²³, ממילא הוי מילתא דלא שכיחא. ולא גזרו בכהאי גוונא, רק במוציא שתילים, שבוזא אין גזירת חכמים. ובכל אופן, אין הלכה כברייתא זו, שהרי הרמב"ם לא העתיק להלכה אלא האמור במשנה "העוקר לזרע" ומטעם שזהו גורנן למעשרות, ואין המדובר במוציא לחו"ל, ועי' להלן בפ' מהרא"פ שם.

ולענ"ד נראה הכוונה באופן אחר, דזה הזורע ומוציא השתלים לחו"ל, חזינן לדעתיה, שרצונו לחזור ולהכניסם לארץ לאחר גמ"מ שם בכוונה לפטרם מן המעשר, ועל כן יש מקום לקנסו. וכזו היא הכוונה של הפקר הגידולים ולא את העיקר, ועי' להלן פ' מהרא"פ.

וראיתי, שכך מבאר הכוונה של התוספתא ב"מנחת ביכורים", על האמור בתוספתא (מעשרות פ"ג ה"ט), שנאמר שם כנ"ל:

"העוקר שתלים (מתוך שלו) ליטען בחו"ל ולזרע ולהפקיר ולמכרן לנכרי –

ה"ז חייב, מפני שמוציאן מידי המעשרות".

ופירש בזה"ל:

"קצת רגילים לעקור אותם ממקום זה ולנטעם במקום אחר, והם מתעבים ומתרחבים ומתגדלים שם. ומבואר במשנה, דאם עקר ליטע בתוך שלו, פטור מן המעשרות דעדיין לא היה גמר. ומפרש כאן, דאם רוצה להפקיען מן המעשר, בזה חייב להפריש בעקירה ראשונה".

הרי שמפרש, שהמדובר, שהעקירה והשתילה מחדש היא במגמה לפטרם מן

המעשר. וזה משום שהגדל בחו"ל ונכנס לארץ פטור מן המעשר, שאם הכוונה שישארו שם ויאכלו בחו"ל, לא שייך לקנסם, כמו שפי' הפנ"מ שהו"ל, דהרי כל הגדל בחו"ל ונאכל שם, פטור מן המעשרות. וכך מתפרש הא דלהפקר, שכשחוזר ושותלם בשדה הפקר, יפקיעם מן המעשרות מבלי חשש שהאחרים יזכו בהם, כיוון שאת העיקר לא הפקיר ונשאר שלו, ממילא נמנעים אחרים מלקחתם. ודו"ק.

פירוש הגר"א בירושלמי

בדרך אחרת מפרש הגר"א בשנות אליהו, ופירושו מתאים לדעת הראב"ד. וז"ל שם בפירוש הירושלמי:

"לא שנייא בין לזרע בין לההפקר בין לחו"ל".

"הא דקתני במתניתין: העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטעו לזרע חייב, היינו לאו דווקא לזרע, אלא אף בהפקר וחו"ל חייב. ובכולם טעמו משום דמפקיע מידי מעשר..."

ומקשו: **"תמן תנינן לעולם הוא נותן משום הפקר ופטור מן המעשר עד שימרח..."**

משמע, דהפקר קודם מירוח פטור מן המעשרות וכו'. והכא ודאי קודם מירוח הוא.

ומשני: **"שנייא בין לעוקר בין לגידולות..."**

"...אלא שהגידולין ירבו עליו ויפקיעו מידי מעשרות. להכי חייב עכשיו. ומייתי ראייה מהא דתנן: חו"ל... פי' וכו'."

"וכא נמי לגידולין".

"פי': ואם זורע בחו"ל ודאי לא נפטר מן המעשר אלא הגידולין, אבל העיקר לא נפטר. וא"כ, אינו חייב ליתן מעשרות השתא, אלא משום דמפקיע מידי מעשרות, דגידולי חו"ל ירבו עליו ויבטלוהו. וה"נ לגבי הפקר וכו'."

ולפי הגר"א, פשיטא, דהעיקר הגדל בארץ, אף על פי שהוא קודם מירוח, דחויביה למעשר כדקאי קאי, דמשום הכי מחייבין ליה השתא, כדי שלא יתבטל העיקר על ידי הגידולין ונמצא מפקיע מידי מעשר. וזה מייתי הירושלמי כהוכחה לפירוש בחיובו כשמפקיר הגידולין ולא העיקר. והרי לפי זה ראייה לדעת הראב"ד, דס"ל דגם ויצאו לחו"ל לפני מירוח חייבים מיהת מדרבנן. אך פשוט לפי זה, שהרמב"ם לא יוכל לפרש כן, ויפרש כהפנ"מ, כפי שהובא פירושו לעיל. ומ"מ, אנו שומעים בפשיטות, דעקירה זו שבאמצע גידולו, מבלי שישנה מטרתו כהא דהנוטע לזרע, דמפורש במתני' הטעם "מפני שהוא גורנן". אך, כאמור, הרי זה "בעוקר משלו לתוך שלו", כלומר, בארץ ישראל עצמה ממקום למקום.

פירוש מהרא"פ בירושלמי

והנה, פירוש הר"א מפולדא תירץ הקושיא בהפקר:

"תמן הוא מפקיר על הכל".

"שהרי חשיב מפקיר, ויצא הכל מרשות בעלים, מה שאין כן הכא, עוקר שתלין לשותלן **בשרה הפקר**, שאין מפקיר אלא גידולין שיגדולו בהפקר, ולא עיקרן. נמצאת, לא יצאו העיקרין מרשות בעלים. והא דמסיים בתוספתא: "שהוא מוציאן מן המעשר", קושטא דמילתא תני, שהוא מוציאן **שלא כדין** מן המעשר".
 בזה פירושו עולה בד בבד עם פירוש הגר"א, שהאיסור הוא בזה **שמבטל** חיוב המעשר שישנו על העיקרין. ושלא כהפנ"מ, שהוא משום שלא ידע אחר כך כיצד להפריש. ואילו לפי פירושם נראה, שעושה זאת בכוונה תחילה. שעל ידי שאינו מפקיר את העיקרין, לא יוכלו אחרים לזכות בהם, כיוון שהעיקר הוא שלו. מ"מ יפטר מן המעשר, לפי שהגידולין יבטלו את העיקרין.
"והא תנינן חו"ל?!"

"בההיא דחייב להתעשר, והתם לא שייך לחלק בין גידולין לבדם ובין עקרון עם הגידולין, שאף העיקרין יצאו מידי מעשרות. ודכוותיה בהפקר נמי מיירי שהפקיר עיקרין וגידולין, והדרא קושיא לדוכתא הפקר אהפקר".
"שנייא היא"

"בתמיה. כא כול', ה"ג לא שנייא כול'. ואין תירוץ לקושיא זו".

הנה הרא"פ, במקום סיוע לתירוץ מהא דחו"ל לפי הגר"א, לפיו זוהי קושיא שסותרת את פירושו בתוספתא, ונשאר בקושיא. וזה דומה בעיקר הדברים לפירוש הפנ"מ, באשר לחיוב לעשר במוציא לחו"ל, מפני שמפקיע הכל מן המעשרות. אלא, שבעוד שלפי הפנ"מ משלים הירושלמי עם האפשרות שכל סוג שבברייתא הוא מטעם אחר ואופן אחר, לפיו – זה משמש כקושיא ודחיית הפירוש בברייתא. וחשוב המעשר הוא, איפוא, משום קנס, כדפי' הפנ"מ.

והנה בירושלמי שם בהמשך:

"אמר רבי מנא: ל"ש אלא לזרע, הא לוכל – פטור".

היינו, שמפרש המשנה, שדווקא בעוקר ממקום למקום בכוונה להשתמש בזה לזרע, דאז הוי גורנו למעשר, כי נגמרה מלאכת גידולו, והרי זה כבא לזרוע חיטים, מה שאין כן כשרוצה שימשיך לגדול הלפת והצנון עצמם על מנת לאכלם לבסוף גידולם, איז זה גמר מלאכתם ואין עליהם חיוב מעשר.

"ר' חייא בשם רבי יוחנן: לא שנייא בין לזרע בין לוכל – חייב, מפני שהוא גורנן. אמר רבי חנינא: מפני שהוא מכניסן מן השני לעני ומן העני לשני".
 ופירש המהרא"פ:

"בין לזרע, בין לוכל – חייב, מפני שהוא גורנן. וכדמסיק ר"ח בטעמא, מפני שהוא מכניסן מן השני לעניין החיוב שחל עליהם. השתא הוא שני, ואם ימתין עד שיגדולו – היא שנה ג', ונוהג מעשר עני. לפיכך מפרש מיד על העיקר". עכ"ל.

נמצא מבואר, הן לפי הגר"א והן לפי המהרא"פ, שדווקא בעוקרן על מנת לחזור ולשותלן, לזה הוא דחוינן להא כי גמר מלאכה למעשרות, ואילו בעוקר להחזיר לשותלן על מנת לגדול אין עליהם שם גמר מלאכה. וכנראה שמפרש הגר"א, שזה לשונו שם:

"ר' חייא בשם רבי יוחנן: לא שנייא בין לזרע בין לאכול חייב, ומפרש ר' חנינא טעמא משום שמכניסו מן השני לעני. פי': דחייב, שמפקיע מידיו מעשרות".

וכן הוא בר"ש, בפירושו אמתני' דמעשרות.

הגר"א מדלג על המילים (בגירסא שלנו, בסיום דבריו של ר' חייא בשם ר' יוחנן) "מפני שהוא גורנן", דאין פירושו כמו במתני', מפני שזה גמר מלאכה, אלא טעם אחר הוי, מצד שינוי המעשרות. דהיינו: משום דפשיטא, דכל כה"ג, שהמטרה אינה אלא להמשך גידול, פשוט דזה לא ייתכן להחשב כגמר מלאכה.

דברים אלה הם בניגוד למה שכתב החזו"א: "שהדבר מפורש בירושלמי", שמירוח על דעת להוציא לחו"ל, לא יתכן שלא יחייב, בניגוד למה שכתב מרן הרב זצ"ל, שברורה כוונתו, שהיא לדעת הרמב"ם, דס"ל, דפירות היוצאים לפני מירוח לחו"ל, אין בהם שום חיוב מעשרות, כהמשל"מ ואידך דקאו בשיטה זו ברמב"ם. אבל לא לפי הראב"ד שמחייב מדרבנן מיהת גם ביצאו לפני מירוח.

וזה, מתוך שהחזו"א מבאר הא דאמרין שם בלפת וצנון שעקן לנטען בחו"ל, דחייב לעשר:

"והלא טעם האיסור תנן במתניתין פ"ה מ"ב, שזהו גורנן, והו"ל כזורע אחר מירוח".

אך האמת היא, שלא נאמר להחשיבו כגמר מלאכה, אלא בעוקר ושותל מחדש לזרע. ואילו לחזור וזורע להמשך גידולו, לית דין ולית דיין, שאין על זה שם גמר מלאכה. וזה מבואר בעוקר מתוך שלו לתוך שלו, ומובא ברמב"ם להלכה (מעשרות פ"ו ה"ג):

"...וכן העוקר לפת וצנונות ושתלם במקום אחר, אם נתכוון להוסיף בגופן – מותר. ואם שתלן כדי שיקשו ויקח הזרע שלהן – אסור, מפני שהוא כזורע חטים או שעורים של טבל".

ובפנ"מ שם, בבאור דברי ר' חייא ור' חנינא בדברי ר' יוחנן, ז"ל:

"לא שנייא" – "אין חילוק. דבין נתכוון לאכול, חייב, מפני שהוא גורנן קתני, דעקירתו הוא גורנן ונגמר מלאכתם". "מפני שהוא מכניסן" – "כלומר, דר' חנינא מוסיף עוד בטעמא, ולפרש מפני שהוא גורנן, דכתניא – שאם שנת השניה היא ונכנסת לשלישית היא, מכניסן הוא מן מעשר שני למעשר עני. ואם שלישית נכנסת לרביעית היא – מכניסן למעשר עני למעשר שני וכו'". עכ"ל.

דהיינו, שרק ככה"ג, שיש שינוי בשנות המעשר ממה שגדלו עד העקירה למה שיגדלו אח"כ עם השתילה מחדש, ע"כ יש לראות כאילו נגמרה מלאכתם למעשר ע"י העקירה, למרות, שבעצם, מלאכתם טרם נגמרה. נמצא, שרק למקרה מסויים זה אנו מחשיבים זאת כגמ"מ. אבל הללו שנמנו בתוספתא הנ"ל, ובכללם היוצא לחו"ל, שם הנימוק כמש"כ בפנ"מ שם בסוגייה הקודמת, שהוא בגלל קנס, וכו"ל.

אין לנו, איפוא, שום דעה שתחשיב עקירת הפרי בתהליך המשך גידולו על מנת לשתלן כדי שימשיכו שם לגדול, לראות זאת כגמר מלאכה. חוץ מהמקרה המיוחד

שבדברי ר' יוחנן, בגוונא שהעקירה היא במעבר בשנות מעשר. (ואף בזו אין הלכה כמותו). וממילא, אין שום ראייה מהירושמי, שגמר מלאכה במטרה מפורשת להוציאם לחו"ל – תיחשב כאילו נגמר חיובו לטבל, שאינו פוקע גם כשהוציאם אחר כך לחו"ל. והני רבוותא, דס"ל בדעת הרמב"ם, דבנגמרה מלאכתו בארץ שוב לא פקע, אין זה אלא בשהיה גמר המלאכה בסתם או במפורש ע"מ לאכלם בארץ. ולא כן כשכל עיקר גמר המלאכה לא היה אלא על מנת להוציאם, כל כה"ג אין על זה שם גמ"מ, וע"כ אם אכן יצאו לחו"ל, הם פטורים מן המעשרות. וזה כדברי מרן הרב זצ"ל.

ג. דין תרו"מ בפירות יצוא – למעשה

ורואה אני לנכון להוסיף, דגם לדעת הרמב"ם, שהיוצאים לחו"ל כשאינ עליהם תורת גמר מלאכה פטורים מן המעשרות, ומ"מ נקטינן למעשה להפריש, לחוש לדעת הראב"ד, מ"מ, אין צורך להפריד בזמן ההפרשה בין הפרי שמכוונים לשמוש בארץ לבין הפרי המיועד לחו"ל. כי הרי אין הדיון, אלא אם הגמר מלאכה שלהם נחשב כגמ"מ המחל על הפרי תורת טבל, אך פשוט, שדין ההפרשה, שחל גם טרם גמר מלאכה, כל שהוא תלוש, לא פקע גם מהפירות הללו טרם שיצאו בפועל לחו"ל. על כן אין כאן משום לתא של מפריש מהחיוב על הפטור גם לפי הרמב"ם, וניתן להפריש על הכל כאחד, מבלי צורך להפריד ביניהם.